

ПРО П'ЯТУ ГРАФУ МЕШКАНЦІВ КНЯЖОГО КИЄВА

Сучасна етнологія дає підстави стверджувати, що мешканці південної частини Русі на чолі з княжими Києвом, Переяславом, Галичем мали певну етно-мовну специфіку, яка, по суті, була праукраїнською, а її носії представляли український народ на середньовічному етапі історичного розвитку.

Історична спадщина княжого Києва – ключова проблема історії Східної Європи. Реальна чи вигадана спадщина легендарних київських князів не тільки легітимізувала саме існування молодих державних утворень Східної Європи пізнього Середньовіччя (перш за все, Московського царства), але й давала підстави для їх експансії в багаті краї південної частини Русі-України. Тому, за влучним висловом російського історика О. Пипіна “суперечка півдня і півночі” (українців та росіян) за київську спадщину не вщухає вже півтисячоліття з часу формування Московського царства.

Причому українцям (малоросам), як “молодшому” братові в імперії великоросів, “дискутувати” зі зрозумілих причин було непросто. Адже на боці опонентів працювала тоталітарна державна машина, з широким спектром “вагомих” аргументів від фінансово-кар’єрних стимулів прибічникам до Соловків та Биківні опонентам. Історія цієї драматичної суперечки між двома різними народами неодноразово висвітлювалася у статтях автора цих рядків (Залізняк, 1996, 1998, 1999, 2004).

Проблема етнічної належності населення княжого Києва, як і проблема етногенезу українців та їхніх сусідів, визначається універсальними законами етністоричного розвитку середньовічної Європи. Такими базовими постулатами сучасної європейської етнології є:

1. Підхід до етносів як етнокультурних організмів, що в певний час народжуються, проходять життєвий цикл і неминуче дезінтегруються, розчиняючись серед сусідів.
2. Вік етносу визначається ретроспективно, шляхом встановлення за допомогою різних дисциплін (історія, археологія, мовознавство, етнографія, антропологія тощо) початку неперервності етнокультурного розвитку конкретного народу.
3. Більшість європейських народів, які мешкають у зоні культурно-історичного впливу Римської імперії, народилися у ранньому Середньовіччі в V–VII ст. (французи, німці, англійці, іспанці, чехи, серби, хорвати, поляки та ін.).
4. Племянний етап розвитку європейських етносів почався на світанку Середньовіччя і закінчився у IX–X ст. їх консолідацією у власних державах (Англійській, Французькій, Чеській, Сербській, Польській Давньоукраїнській та ін.), які нерідко поширювалися на етнічні території сусідніх народів, набуваючи форм середньовічних імперій (Англійська, Іспанська, Французька, Польська, Русь-Україна).
5. У відсталіх провінціях імперій у процесі їх колонізації метрополією зароджувалися молоді постімперські етноси. Вони виникали внаслідок синтезу місцевих традицій з мовно-культурним комплексом імперського народу-завойовника і починали власне історичне буття з моменту відокремлення від імперії. Так, на варварській периферії Римської імперії народилися романські народи (іспанці, португальці, французи, румуни та ін.). Іспанська імперія породила іспаномовних мексиканців, чилійців, аргентинців, перуанців, венесуельців, кубинців тощо; Англійська – англійськомовних американців, канадійців, австралійців; Португальська – бразильців; Французька – квебекців. Імперія Русь-Україна у процесі колонізації княжим Києвом лісової півночі Східної Європи породила білорусів, псково-новгородців, московитів.

Сучасна етнологія виокремлює кілька етапів етнічного розвитку великих народів середньовічної Європи. Витоки великих етносів Європи, які мешкали в зоні культурно-історичного впливу Римської імперії, сягають початку Середньовіччя. Після відомих перетурбацій, викликаних падінням імперії (Велике переселення народів), ситуація стабілізувалася. Тому неперервність етнокультурного розвитку, за даними етнографії, археології, мовознавства, антропології, письмових джерел, на етнічних територіях численної групи романських етносів (іспанці, португальці, каталонці, французи, провансальці, італійці, сицилійці, румуни), англосаксів, слов’ян (поляків, чехів, словаків, сербів, хорватів, болгар, українців) ретроспективно простежується з кінця V–VII ст. Це дає підстави твердити про розвиток на цих територіях окремих етнокультурних організмів, які в наш час відомі під згаданими етнонімами. Зокрема, відомий російський археолог-славист В. Сєдов у своїй фундаментальній монографії 1995 р. простежив витоки всіх згаданих слов’янських етносів (крім українців) у ранньому Середньовіччі.

Упродовж V–IX ст. народи середньої смуги Європи пройшли племянну фазу розвитку, коли їхніми складниками були окремі споріднені племена чи етнографічні групи із власними етнонімами. Так, англійці, сакси та юти Британії вважаються праанглійськими племенами;

мазовшани, вісляни, слензяни, лендзяни, кашуби – прапольськими; чехи, лучани, седличани, гбани, дечани, лемизи – прачехами. За аналогією треба визнати літописних волинян, деревлян, уличів, тиверців, білих хорватів, полян, можливо, сіверян праукраїнськими племенами.

Упродовж IX-X ст. споріднені племена консолідуються і створюють власні держави. Так виникло Англійське та Польське королівства, Празьке князівство чехів, перші державні утворення сербів, хорватів, болгар, які внаслідок експансії на землі сусідів часом набували форми середньовічних імперій. Аналогічна середньовічна державу Русь-Україна, що виникла внаслідок консолідації згаданих проукраїнських племен, по праву треба вважати давньоукраїнською. Адже перші державні утворення на землях англосаксів, поляків, чехів, сербів, хорватів тощо беззаперечно визнаються середньовічними державами відповідних етносів.

Русь-Україна, без сумніву, була середньовічною імперією, що охоплювала землі багатьох слов'янських, балтських, тюркських, фінських етносів. Внаслідок тривалого впливу метрополії на завойовані провінції відбувається синтез етно-культури (в т. ч. мови) народу-завойовника з культурами та мовами, підкореними народами. Його прямим результатом є постання в тілі імперій молодих етносів, які успадкували елементи етнокультури як імперського етносу, так і автохтонів. Історичне буття цих народів починається з моменту їх звільнення від метрополії, яке найчастіше відбувається в ході неминучого розпаду імперій і боротьби новонароджених народів з метрополією за незалежність.

Так, Римська імперія залишила після себе групу романських народів (італійці, французи, іспанці, португальці, румуни та ін.). Після розпаду Англійської імперії залишилися її діти – американці, англомовні канадійці, австралійці, новозеландці. Іспанська імперія породила в Латинській Америці близько 30 постімперських етносів – мексиканці, чилійці, болівійці, аргентинці, кубинці, пуерториканці тощо. Дітьми Португальської імперії є бразильці, а Французької – квебекці.

Як латинський імперський Рим внаслідок латинізації завойованих провінцій породив групу романських етносів, так і давньоукраїнський імперський Київ внаслідок русифікації (від “Русь”, а не “Росія”) балтських та фінських народів лісової півночі Східної Європи породив групу похідних від нього руських етносів (білоруси, псково-новгородці, росіяни). Крім автора цих рядків, подібні погляди на походження східнослов'янських народів висловлювали М. Грушевський, М. Чубатий, М. Брайчевський, Я. Дашкевич.

З цих позицій пріснопам'ятна спільна давньоруська колиска “братніх” східнослов'янських народів набуває принципово нового наповнення. В ній лежали щойно народжені білоруси, псково-новгородці та московити, а колисав її їхній батько – колоніст-праукраїнець з княжого Києва. Адже українці родом з раннього Середньовіччя і глибше, а білоруси, псково-новгородці та московити народилися вже в тілі давньоукраїнської імперії Русь. Класик російської історії В. Ключевський писав: “Великорос вийшов на арену історії тільки з князем Андрієм Боголюбським”, тобто у другій половині XII ст. Отже, Русь-Україна ніяк не може бути першим етапом російської державності, бо постала вона задовго до народження самих росіян. Вона є продуктом державотворення давньоукраїнців на середньовічному етапі їхнього розвитку.

По втраті імперії колишні імперські етноси продовжують історичне буття у своїх етнічних державах (англійці, іспанці, французи, португальці тощо), а породжені ними етноси починають писати власну історію. Найчастіше вона починається з національно-визвольної війни з імперським центром. Згадайте війну американців за незалежність від імперського Лондона, численні збройні конфлікти іспанських колоній у Латинській Америці XIX ст. проти військ з метрополії. Розпад Римської імперії проходив у подум'ї безкінечних війн римських провінцій за незалежність. Існує думка, що так звана доба феодальної роздробленості на Русі XII ст., по суті, являла собою серію національно-визвольних воєн молодих прабілоруського, псково-новгородського та московитського етносів за незалежність від праукраїнського імперського Києва. Внаслідок цих національно-визвольних змагань імперія Русь розпалася, а монголи лише довершили справу.

Конфлікти XII ст. та монгольська навала настільки послабили Русь-Україну, що вона стала легкою здобиччю для Польщі, Литви, а пізніше й Росії. Так, прямі пращури сучасних українців не лише втратили імперію, але і власну державність. Існуючи в бездержавному стані, вони здійснювали періодичні, не завжди вдалі спроби утворити українську державу. Йдеться про козацьку державу Богдана Хмельницького та його наступників, УНР початку XX ст., сучасну незалежну Україну.

Супротивники давньоукраїнського статусу мешканців княжого Києва з часів М. Погодіна стверджували про перерву етноісторичного розвитку в Середньому Подніпров'ї у зв'язку з приходом татар. Однак ще за радянських часів археологами та істориками було доведено, що попри тотальне нищення монголами населення Києва, Переяслава, Чернігова, зміни населення у Подніпров'ї, на Волині та Галичині не відбулося. Отже, з раннього Середньовіччя до наших часів тут розвивався один етнокультурний організм, відомий у княжі часи під етнонімом руси, а впродовж останніх століть під іменем українців.

Інші прибічники пізнього часу народження українців наголошують, що у княжі часи на півдні Русі мешкали руси, а етнонім українці поширився лише у пізньому Середньовіччі, що

АОРТІА:ІА
 ОІ СІАІІА

нібито фіксує момент формування українського етносу. Інакше як непорозумінням такий підхід до визначення часу народження українців не назвеш. Зміна етнічного імені в ході національної історії звичайне явище для європейських етносів. Поляки у пізньому середньовіччі звалися ляхами, а ще раніше склалися з окремих племен з власними етнічними іменами (лендзяни, вісляни, мазовшани, кашуби, слензяни). В середні віки румуни були відомі під етнічним волохи, а росіян звали московитами. Очевидно, що ляхи-поляки, волохи-румун, московити-росіяни – це ті самі етноси під різними назвами на різних фазах історичного розвитку. То чому ж це правило не стосується русів-українців?

Відповідно до універсальних законів розвитку європейських народів, український етнокультурний організм за 1500 років свого існування змінив кілька етнічних імен. У I тис. н. е. він, як і інші молоді етноси Європи (французи, англійці, поляки, чехи тощо), складався з окремих споріднених праукраїнських племен з власними етнічними іменами (дулібів, антів, склавинів, волинян, деревлян, полян, сіверян, уличів, тиверців, білих хорватів). Консолідація цих племен у створеній ними давньоукраїнській державі Русь-Україна призвела до затвердження єдиного етнічного імені руський, русин, який з пізнього Середньовіччя і аж до нашого часу поступово замінювався етнічним українець. Релікти попереднього етнічного імені зберігаються в Карпатах донині (русини), на чому безпідставно спекулюють деякі політики. Мова Богдана Хмельницького мало відрізнялася від сучасної української, а його звали князем Руським. Польське населення Львова ще в міжвоєнний період називало місцеву людність Галичини руськими, а їхню мову відповідно руською, однак ніхто не сумнівається в українстві останніх.

Отже, спроба встановити вік українців за часом затвердження цього етнічного імені не виглядає переконливою. Етноси змінюють назву впродовж свого існування, як це було з поляками, румунами, росіянами та українцями, не змінюючи своєї етнічної сутності.

Подана версія етнічного розвитку українців побудована на універсальних принципах етнічного розвитку середньовічної Європи. Вона дає змогу відповісти на ключове питання історії Східної Європи про етнічну належність мешканців княжого Києва та південної частини Русі-України X–XIII ст. Вони були тією ж мірою українцями, як тогочасні жителі Гнезно, Парижа та Лондона, були відповідно поляками, французами та англійцями. Всі ці народи мовою, культурою, свідомістю суттєво відрізнялися від їхніх сучасних відповідників, але очевидно, що вони були українцями, поляками, французами та англійцями на середньовічному етапі історичного розвитку цих народів.